

**ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΩΣ ΦΟΡΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ**

Βασιλική Ιωαννίδη

Υπό δημοσίευση στον Τιμητικό Τόμο Ομ. Καθηγ. ΑΝΤ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ

1. Γενικά

Στην αφετηρία τής νέας χιλιετίας, οι Ευρωπαίοι πολίτες αλλά και οι πολίτες όλου του κόσμου αναζητούν νέους ορίζοντες σε όλους τους τομείς τής κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής δραστηριότητας. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η διεθνοποίηση των κοινωνιών έχουν άμεσες επιπτώσεις στη δημιουργία μιας πραγματικότητας με έντονες κοινωνικές συγκρούσεις, δυσεπίλυτα πολιτικά προβλήματα, οικονομικές ανισότητες μεταξύ κρατών και κοινωνικών ομάδων, καθώς και ελλιπή πολιτισμικά σημεία αναφοράς.

Μέσα στο σύνθετο αυτό πλέγμα σχέσεων και συσχετισμών είναι σαφής η αναζήτηση μιας διευρυνόμενης κοινωνικής πραγματικότητας, με άξονα τη διασφάλιση και την προαγωγή τής Υγείας. Στο πλαίσιο αυτό, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (Π.Ο.Υ.) έθεσε ως στόχο, στη διακήρυξη του 1998 («Υγεία για όλους τον 21^ο αιώνα»), την αντιμετώπιση των ανισοτήτων στην υγεία, σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, μέσα από την ενίσχυση του κοινωνικού ιστού και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Η ποιότητα, όμως, ζωής τού πληθυσμού καθώς και η συνοχή μιας κοινωνίας σχετίζονται άμεσα με την πολιτική βούληση και πράξη και την όποια αντίληψη για την προαγωγή τής υγείας τού πληθυσμού (Τούντας, 2001, σελ. 396-398· Δημολιάτης, 2002, σελ. 57 κ. εξ.).

Πιο ειδικά, η επάρκεια, η αποτελεσματικότητα και η αποδοτικότητα των συστημάτων υγείας δεν μπορεί να απέχει από ένα συνολικότερο πλαίσιο Προαγωγής τής Υγείας τού πληθυσμού. Η Προαγωγή τής Υγείας αποτελεί βασική προτεραιότητα για τον 21^ο αιώνα ως προς την άσκηση της σύγχρονης πολιτικής για την υγεία. Αναπόσπαστο κομμάτι και στρατηγική τής Προαγωγής τής

Υγείας είναι η Αγωγή Υγείας. Ιδιαίτερα, η σύγχρονη παιδευτική πρακτική τής Αγωγής Υγείας την καθιστά ουσιαστική *συνιστώσα* τής θεραπευτικής διαδικασίας καθώς και της χρήσης και αξιοποίησης των υπηρεσιών υγείας (Τούντας, ό.π., σελ. 394-395). Με βάση τα παραπάνω, εξαιρετικής σημασίας καθίστανται θέματα, όπως η επιμόρφωση ειδικών και μη σε θέματα υγείας και περιβάλλοντος, καθώς και η κατανόηση της μεταβολής τού τρόπου ζωής προς υγιεινότερες στάσεις -π.χ. στοιχεία διατροφής, άσκησης, καπνίσματος, ψυχοκοινωνικών παραγόντων έχουν δείξει ότι συμβάλλουν στον κίνδυνο ανάπτυξης ασθενειών, προκειμένου η μελλοντική φροντίδα για την υγεία να μη μετατραπεί σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης (βλ. Greenberg, χ.χ.).

2. Η Αγωγή Υγείας: φιλοσοφία, στόχοι και χαρακτηριστικά

Αγωγή Υγείας είναι η εκπαιδευτική διαδικασία που στοχεύει στη διαμόρφωση συμπεριφοράς, με αντικείμενο τη μείωση της επίπτωσης ή τη βελτίωση της πρόγνωσης νοσημάτων. Δεν αφορά μόνο την προληπτική ιατρική, αλλά μπορεί να συμβάλει τόσο στην αποτελεσματικότητα της θεραπευτικής παρέμβασης όσο και στη γενικότερη αναβάθμιση των φροντίδων αποκατάστασης. Επικεντρώνεται σε θέματα ατομικής αυτοπροστασίας αλλά και σε συλλογικές κοινωνικές δραστηριότητες. Με δεδομένη την κοινωνική της διάσταση, η οποία απορρέει από μια σειρά δεδομένων, όπως συναισθηματικές σχέσεις, οικολογικά πλέγματα, χώροι διαμονής και εργασίας, κοινωνικές εξαρτήσεις κ.ά., αντιλαμβάνεται κανείς τη σημασία τής Αγωγής Υγείας ως μιας διαδικασίας πρόληψης. Μία τέτοια προληπτική διαδικασία μπορεί να έχει επίδραση σε επίπεδο συλλογικής πίεσης και πολιτικής βούλησης, με σκοπό την καθιέρωση ενός συστήματος αξιών αλλά και ενός οργανωτικού πλαισίου που προάγουν την υγεία (Τριχόπουλος, χ.χ.).

Επομένως, ως διεπιστημονική διαδικασία αποτελεί μία συμπληρωματική και στενά συνδεδεμένη μορφή διαβίου κατάρτισης. Βασική θέση σε αυτό συνιστά η διαπίστωση ότι η Αγωγή Υγείας δεν είναι μία τυπική διαδικασία, η οποία λαμβάνει χώρα και ολοκληρώνεται μέσα στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά στοιχειοθετεί μία συγκροτημένη *εκπαιδευτική δραστηριότητα και παιδαγωγική παρέμβαση* που αρχίζει από την προσχολική ηλικία και συνεχίζεται σε όλα τα

στάδια της σχολικής (βλ. Γκούβρα, Κυρίδης, Μαυρικάκη, 2001) και εξω-σχολικής εκπαίδευσης.

Ειδικότερα, τα προγράμματα αγωγής υγείας στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας αποτελούν προγράμματα πρωτογενούς πρόληψης, τα οποία είναι απόρροια ανησυχητικών κοινωνικών φαινομένων, όπως η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, η φυγή παιδιών και εφήβων από το σπίτι, η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά κ.ά. Η *πρωτογενής πρόληψη*, μέσω της εκπαίδευσης, έχει ως απώτερο στόχο τα «υγιή» άτομα, ώστε αυτά να αποφύγουν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα την εμπλοκή σε βλαπτικές συμπεριφορές, όπως το κάπνισμα, το AIDS, την κακή διατροφή, τη λήψη ψυχοτρόπων φαρμάκων κ.ά.

Είναι φανερή η αποτελεσματικότητα της πρωτογενούς πρόληψης ιδιαίτερα στο νεανικό πληθυσμό, αποτελεσματικότητα καθοριστικής σημασίας έναντι αυτής της *δευτερογενούς πρόληψης* και βεβαίως από αυτή της *τριτογενούς*. Χαρακτηριστικά, η πρωτογενής πρόληψη προσπαθεί να εντοπίσει το πρόβλημα και να το προλάβει πριν γίνει χρόνιο και μη αναστρέψιμο και η τριτογενής στοχεύει σε άτομα με ήδη αυτοκαταστροφική συμπεριφορά προσπαθώντας να τα ενθαρρύνει να δεχτούν θεραπεία με τελικό στόχο την κοινωνική τους ένταξη (Παυλόπουλος, Τσιάντης, 2000, σελ. 23).

Επομένως, η στροφή τού ενδιαφέροντος προς την Αγωγή Υγείας και η αναγνώριση του ρόλου που αυτή παίζει στην ανάπτυξη πολιτικών παρεμβάσεων και στην αναβάθμιση της ποιότητας της Παιδείας αλλά και της Υγείας σηματοδοτείται μέσα από τη φιλοσοφία τής *σκοποθεσίας* της: Τη διαμόρφωση, δηλαδή, υπεύθυνων και συνειδητοποιημένων πολιτών που έχουν γνώση, αίσθημα ευθύνης και κάνουν ελεύθερη επιλογή, όσον αφορά σε θέματα ψυχικής, συναισθηματικής, σωματικής και κοινωνικής υγείας. Με άλλα λόγια, η Αγωγή Υγείας αποσκοπεί στο να διευκολύνει τα άτομα και ιδίως τους νέους να αποφασίζουν συνειδητά για θέματα που αφορούν την υγεία τους. Πιο αναλυτικά, οι *στόχοι* τής Αγωγής Υγείας συνοψίζονται στην ευαισθητοποίηση και την έγκυρη ενημέρωση του κοινού, την παροχή γνώσεων, την εκμάθηση δεξιοτήτων, την αλλαγή απόψεων, συνηθειών και στάσεων, την τροποποίηση της συμπεριφοράς, τη λήψη υπεύθυνων αποφάσεων και τη βελτίωση του περιβάλλοντος (βλ. Σώκου, 1994, σελ. 19).

Κατά συνέπεια, δεν είναι τυχαίο ότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, η Αγωγή Υγείας αναγνωρίζεται ως μία από τις *βασικές και αναγκαίες παρεμβάσεις* στο πλαίσιο της προσπάθειας για την αποτελεσματική διαχείριση προβλημάτων υγείας (βλ. αναφορικά *Έκθεση για την Παγκόσμια Υγεία 2001, 2002*). Με δεδομένη την κρίση των συστημάτων υγείας και την αναζήτηση νέων προσανατολισμών στην εξέλιξή τους, καθίσταται σαφής η αναγκαιότητα της *πρόληψης*, στο βαθμό μάλιστα που η σχέση τής υγείας με τους σύγχρονους ρυθμούς ζωής, δημιουργεί μεγάλες δυνατότητες παρέμβασης, τροποποίησης, αντιμετώπισης και, τελικά, καταπολέμησης αιτιολογικών παραγόντων παθογένειας (Τούντας, *ό.π.*, σελ. 391-392). Η ανάπτυξη, όμως, της πρόληψης δεν είναι άσχετη από την Εκπαίδευση για την Υγεία, δηλαδή εκείνη την κατεύθυνση της Εκπαίδευσης που είναι προσαρμοσμένη σε παρατηρήσεις, ανάγκες και ενδιαφέροντα των μαθητών σε σχέση με την Υγεία (Μακρής, 1992, σελ. 23).

Με δεδομένη την παραπάνω θέση, πρακτική έκφραση για την κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη μιας χώρας αποτελεί και η Αγωγή Υγείας. Κατευθυντήριες μιας τέτοιας προτεραιότητας αποτελούν οι ακόλουθες επισημάνσεις:

- ❖ Η πρόληψη και η προαγωγή τής υγείας όσο και η φροντίδα ήδη πασχόντων επικεντρώνονται τόσο σε παράγοντες της ανθρώπινης συμπεριφοράς όσο και του περιβάλλοντος. Έτσι, η Αγωγή Υγείας αποτελεί *καινοτόμο δράση*, η οποία συμβάλλει στην αναβάθμιση της εκπαίδευσης και της υγείας ενός πληθυσμού και προωθεί τη σύνδεσή του με τις ανάγκες τής κοινωνικής πραγματικότητας· επίσης, αποτελεί συντελεστικό παράγοντα κάθε πολιτικής υγείας, η οποία απαιτεί ατομικές και κοινοτικές αποφάσεις, σε επίπεδο ενεργού συμμετοχής στον τομέα τής προστασίας τής υγείας, όπου περιλαμβάνονται και περιβαλλοντικά θέματα και τρόποι ζωής (βλ. Modolo, *χ.χ.*, σελ. 14).
- ❖ Αποτελεί την πρώτη προσέγγιση της *πρόληψης* για τον περιορισμό των φαινομένων εκείνων που απειλούν τη σωματική και την ψυχική υγεία των νεαρών ατόμων και συμβάλλουν στον αποκλεισμό τους από την κοινωνία και την αγορά εργασίας (Ιωαννίδη, 1998-2000).
- ❖ Κατ' αυτόν τον τρόπο, σχετίζεται με τη διαδικασία τής κοινωνικής ένταξης των νέων ατόμων στην κοινωνία. Μαθαίνοντας ο νέος να ανταποκρίνεται στις

απαιτήσεις μιας οποιασδήποτε υπεύθυνης εργασίας, μαθαίνει έμμεσα να υπακούει στους κανόνες της κοινωνίας και να επιβιώνει ομαλά, καθώς και να συνεργάζεται αποδοτικά με τους συνανθρώπους του (Herbert, 1979).

- ❖ Η εφαρμογή προγραμμάτων της Αγωγής Υγείας στην εκπαίδευση έχει ως στόχο, ενισχύοντας την υπευθυνότητα, την αυτοεκτίμηση, την αυτοπεποίθηση, την προσωπικότητα και τις δεξιότητες του μαθητή μέσω της ενεργητικής και της βιωματικής μάθησης, να συμβάλει ουσιαστικά στην *υιοθέτηση υγιών στάσεων και συμπεριφορών ζωής* (βλ. και Weare, Gray, 2000).
- ❖ Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται, όταν οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι συμπεριφορές που διδάσκονται στη σχολική τάξη υποστηρίζονται και ενισχύονται από το φυσικό, κοινωνικό και ψυχολογικό περιβάλλον τού ίδιου του σχολείου, ώστε το σχολείο να συμβάλει πραγματικά στην *αλλαγή στάσης και συμπεριφοράς των μαθητών* (βλ. και Weare, Gray, 2000).
- ❖ Ο ρόλος τού εκπαιδευτικού δύναται και επιβάλλεται να είναι διαφορετικός, καθώς επιζητείται η *δημιουργία μιας διαφορετικής σχέσης* με το μαθητή, διότι τα προγράμματα αυτά στηρίζονται σε νέες μεθόδους διδακτικής προσέγγισης, οι οποίες ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των μαθητών και ενισχύουν την ανάπτυξη κάποιων ικανοτήτων, όπως η εξαγωγή συμπερασμάτων, η αξιολόγηση συνεπειών και η λήψη συνεπειών (Καμαρινού, 2000).
- ❖ Η Αγωγή Υγείας είναι *άρρηκτα συνδεδεμένη* με το σχολείο, το μαθητή, τον εκπαιδευτικό, τους γονείς, τους επαγγελματίες υγείας και την κοινωνία γενικότερα. Η σημασία της καθίσταται ακόμη μεγαλύτερη, δεδομένου ότι βοηθάει στον προσανατολισμό τού ατόμου στη ζωή με βάση υγιείς συνήθειες και στάσεις. Αν σκεφθεί κανείς ότι αποτελεσματική κοινωνική επαν-ένταξη, ιδιαίτερα για άτομα με παραβατική συμπεριφορά, μπορεί να προέλθει σήμερα από δυνάμεις και επιρροές εκτός σωφρονιστικού συστήματος που διαμορφώνουν την επαναδόμηση αξιών και τον επαναπροσδιορισμό του στη ζωή και την κοινωνία (Vold, Bernard, 1979, σελ. 410), τότε η αξία, η σημασία και η αναγκαιότητα της Αγωγής Υγείας ως εκπαιδευτικής διεπιστημονικής διαδικασίας καθίσταται προφανής και στα άτομα με δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής.

3. Η σημασία και η αναγκαιότητα της Αγωγής Υγείας ως φορέα πολιτικής για την Υγεία

Τόσο η αναγκαιότητα ύπαρξης της Αγωγής Υγείας όσο και η σημασία τού ρόλου της ως *φορέα υλοποίησης* εκ-παιδευτικών και πολιτικών διαδικασιών συνοψίζονται στις ακόλουθες καίριες σημασίες για τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα παραμέτρους (De Panafien, χ.χ., σελ. 200-202):

- Στην κοινωνική έννοια της υγείας, σύμφωνα με την οποία το κοινωνικό πρότυπο υγείας περιλαμβάνει τη δυνατότητα επιλογής μέσων για υποστήριξη και δημιουργία νέων ευκαιριών, ώστε να διευκολύνονται τα άτομα, οι ομάδες και οι κοινότητες στην επιλογή ενός υγιεινού τρόπου ζωής.
- Στην έννοια του «τρόπου ζωής» σε επίπεδο ατόμων, κοινωνικών ομάδων και θεσμών, όπου οι τρόποι ζωής είναι πρότυπα επιλογών συμπεριφοράς, τα οποία γίνονται με εναλλακτικά μέσα που διατίθενται στα άτομα, σύμφωνα με τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες και με την ευκολία με την οποία έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν τα μεν έναντι των δε.
- Επίσης, στη συμπεριφορά έναντι του κινδύνου, δηλ. στη δημιουργία μιας θετικής εικόνας ενός υγιέστερου τρόπου ζωής, καθώς και στη διεύρυνση επιλογών και εναλλακτικών λύσεων.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, σημαντικοί προσανατολισμοί τής Αγωγής Υγείας είναι: α) η προαγωγή και η προβολή νέων εικόνων-προτύπων υγείας, β) η θετική έννοια της υγείας, γ) η ενοποίηση κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων, δ) η κοινωνική δράση και η συμμετοχή μη επαγγελματιών υγείας, και ε) οι σύγχρονες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και τεχνολογίες. Έτσι, ο πρακτικός πολιτικός επαναπροσανατολισμός τής Αγωγής Υγείας συνοψίζεται: 1) στη διατήρηση και τη βελτίωση της υγείας μέσα από την προαγωγή τής αξίας τής υγείας, και 2) στην τροποποίηση της ατομικής συμπεριφοράς μέσα από συστηματική ενημέρωση σε θέματα δημόσιας υγείας (De Panafien, ό.π., σελ. 199-200).

Είναι χαρακτηριστικό ότι στρατηγικά μέσα, που έχουν προταθεί ως σημαντικά, για να ανεβάσουν το επίπεδο σχετικά με ένα γενικό πρόγραμμα αγωγής υγείας, είναι τα εξής (Greenberg, ό.π., σελ. 312-313):

- ✘ Να συνταχθεί μια συνολική αναφορά σχετικά με την εκπαίδευση για την υγεία, σε επίπεδο μορφωτικών, οικονομικών και κοινωνικών πλεονεκτημάτων για το σχολείο αλλά και την κοινότητα.
- ✘ Να βρεθούν πηγές για τη μακρόχρονη υποστήριξη μιας στρατηγικής σχετικά με την εκπαίδευση για την υγεία στα σχολεία.
- ✘ Να ενισχύσουμε την καθιέρωση συλλόγων, σε εθνικό αλλά και σε τοπικό επίπεδο, για την προώθηση της σχολικής εκπαίδευσης για την υγεία.
- ✘ Να ενθαρρύνουμε τους εκπαιδευτικούς που υποστηρίζουν τα σχετικά με την προαγωγή της υγείας προγράμματα, ώστε αυτά να γίνουν γνωστά και στους υπόλοιπους συναδέλφους τους.

Κατά συνέπεια, η σημασία και η αναγκαιότητα της σχολικής Αγωγής Υγείας έγκειται:

- A') στη διεπιστημονική ενημέρωση και κατάρτιση των μελλοντικών εκπαιδευτικών λειτουργών, ιατρών, νοσηλευτών, επιστημόνων, ερευνητών κ.ά. σε θέματα σχετικά με την υγεία και την εκπαίδευση για την υγεία·
- B') στην παιδαγωγική προετοιμασία αυτών σε θέματα σχεδιασμού και υλοποίησης εκπαιδευτικών προτάσεων-παρεμβάσεων, οι οποίες, σε μια μακροπρόθεσμη βάση, συμβάλλουν στην προάσπιση της ποιότητας της υγείας και στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων μέσα από τη σχέση τους με αυτή.

Από την άλλη, η σημασία και η αναγκαιότητα της Αγωγής Υγείας ως φορέα πολιτικής για την Υγεία, βασίζεται στα ακόλουθα πλεονεκτήματα (Σώκου, ό.π., σελ. 20-21):

- 1) Εμπλέκει όλο τον πληθυσμό -εκπαιδευτικούς, μαθητές, γονείς, επαγγελματίες υγείας- και έτσι το σχολείο γίνεται εστία διαμόρφωσης προτύπων συμπεριφοράς απέναντι στην υγεία, προωθώντας δραστηριότητες εκτός των υγειονομικών υπηρεσιών.
- 2) Βοηθά στη συνειδητοποίηση ότι η αγωγή για την υγεία είναι αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης του εκπαιδευτικού συστήματος και, συνεπώς, της επιρροής αυτού σε θέματα υγείας τού πληθυσμού.
- 3) Μπορεί τελικά να είναι το εφαλτήριο για μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις σε θέματα παιδείας και υγείας, στοχεύοντας στη συμμετοχή τού κοινού.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Αγωγή Υγείας ως καινοτόμος παιδαγωγική παρέμβαση αλλά και διαβίου εκπαιδευτική διαδικασία:

- συνδέει την *προσωπική* και την *επαγγελματική εξέλιξη* του νέου ατόμου, λειτουργώντας ανανεωτικά και εκσυγχρονιστικά σε γνωστικό, συναισθηματικό, εργασιακό-επαγγελματικό και ευρύτερα κοινωνικό επίπεδο (βλ. αναφορικά Κανάκη-Πρωτόπαππα, 2001).
- τονώνει το *διαμεσολαβητικό ρόλο* ιδίως του εκπαιδευτικού, μεταδίδοντας αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς και αναπτύσσοντας ικανότητες κατανόησης, ανοχής καθώς και προσανατολισμού σε άτομα με παρεκκλίνουσα συμπεριφορά (Fortin, 1998· Ιωαννίδη, 2001, σελ. 301-302).
- συμβάλλει στην *εκπαιδευτική* και την *κοινωνική ισότητα* και, επομένως, σε ένα δημοκρατικότερο τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας μας σε θέματα παιδείας και υγείας.

Συνολικά, η παιδευτική προετοιμασία και η κατάρτιση στελεχών εκπαίδευσης, επαγγελματιών υγείας και σχεδιαστών πολιτικών αποτελεί συστατικό κλειδί για την προαγωγή τής ισότητας και της υγείας τού πληθυσμού. Είναι σαφές ότι δεν μπορούν να συντελεστούν δομικές αλλαγές χωρίς εκπαίδευση, ενημέρωση και κατάρτιση όλων των πολιτών και ιδίως αυτών που συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων. Κανένας πολιτισμός δεν μπορεί να τελεσφορήσει χωρίς παιδευτικό υπόβαθρο. Έτσι, λοιπόν, ο ρόλος τής εκπαίδευσης στο να ενθαρρυνθεί η συμμετοχή τού κοινού είναι καίριας σημασίας. Ωστόσο, η συζήτηση και η συμμετοχή μπορεί να έχει πρακτική σημασία μόνο, όταν η παροχή τής πληροφορίας είναι ουσιαστική και ολοκληρωμένη και όταν οι πραγματικές επιλογές και δυνατότητες λαμβάνονται υπόψη από τα πολιτικά κέντρα εξουσίας, καθώς και τις ισχυρές κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες (Dahlgren, Whitehead, 1992, σελ. 45-46).

4. Εκτιμήσεις και προτάσεις

Και μόνο το γεγονός ότι η Αγωγή Υγείας έχει ως αντικείμενο και στόχο την αξία τής **Υγείας** είναι αρκετό για να εκλαμβάνεται και να αντιμετωπίζεται η υγεία ως φορέας *εκπαιδευτικής* και *υγειονομικής* πολιτικής. Σε αυτή τη βάση μπορεί να θεωρείται και *παράγοντας ηθικής* με την ευρεία έννοια. Κάτι τέτοιο σαφώς

εμπεριέχει και έναν κριτικό τρόπο υπολογισμού τής ορθολογικής πορείας των ανθρώπων στην καθημερινή συμπεριφορά τους (Κουτσελίνης, 1999, σελ. 23). Παράλληλα, τόσο ο εκπαιδευτικός λειτουργός όσο και ο λειτουργός στα επαγγέλματα υγείας πρέπει να διαπνέονται από την ίδια φιλοσοφία: Τη δημιουργία ανθρώπου με αυτόνομη κριτική σκέψη, θετικό αυτοσυναίσθημα και υψηλό σύστημα αξιών, με κεντρικό γνώμονα την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τού ανθρώπου· γεγονός που προϋποθέτει και συνιστά πάνω απ' όλα σεβασμό και ηθική στη φροντίδα τής υγείας (βλ. Downie, Calman, 1997).

Δεν είναι τυχαίο ότι, και σε επίπεδο βελτίωσης της ποιότητας της ανθρώπινης ζωής, υπάρχουν ορισμένες γενικές αρχές που ήδη έχουν διατυπωθεί. Αυτές οι γενικές αρχές γίνονται σεβαστές ήδη από τα περισσότερα πολιτισμένα κράτη. Τέτοιες γενικές αρχές είναι (Πρακτικά από Συζήτηση Στρογγυλής Τράπεζας, 1997, σελ. 10-11):

- ✓ Ο σεβασμός τής ανθρώπινης ζωής, που είναι το θεμέλιο όλων των ηθικών αξιών και αρχών.
- ✓ Η επιστημονική ελευθερία και η ελευθερία στη γνώμη, στο πλαίσιο του σεβασμού τού ανθρώπινου προορισμού.
- ✓ Η καταγραφή των κινδύνων και των αποτελεσμάτων των βιοτεχνολογικών ερευνών, αφού βεβαίως προηγουμένως διασφαλιστεί ότι η χρησιμότητα των βιοτεχνολογικών ερευνητικών μελετών δεν μπορεί να αγνοεί τα προβλήματα ή τους κινδύνους, που δημιουργούνται κυρίως όσον αφορά την υγεία και τον περιβάλλοντα κόσμο.
- ✓ Το δικαίωμα του κοινού να έχει ασφαλή προϊόντα και υπηρεσίες ποιότητας, η οποία υπεγράφη από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.
- ✓ Το δικαίωμα του κοινού να είναι πλήρως ενημερωμένο, σχετικά με τα δημοκρατικά δικαιώματα. Είναι αναγκαιότητα να καθίσταται ο πολίτης ενήμερος για τα οικονομικά, πολιτιστικά, κοινωνικά θέματα, τα οποία πιθανόν βρίσκονται σε κίνδυνο.
- ✓ Η ηθική προσέγγιση πρέπει να σχηματίζει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο αναπτυξιακής πολιτικής σε όλους τους τομείς τής ανθρώπινης ζωής· κάτι τέτοιο συνιστά αναγκαιότητα για γνήσια ηθική διδασκαλία, η οποία πρέπει να

ενθαρρυνθεί και να αντιστοιχηθεί με τη διακήρυξη της επιστημονικής κουλτούρας.

Για να μπορέσει, όμως, η Αγωγή Υγείας να καταστεί τμήμα μιας τέτοιας φιλοσοφίας και πολιτικής πρακτικής, θα πρέπει να συνειδητοποιηθεί πλήρως ο ρόλος και η σημασία που επιτελεί η διάσταση όχι απλώς της «υγείας» αλλά της «ευεξίας» σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας. Ως αποτέλεσμα μιας τέτοιας φιλοσοφίας προκύπτει η ανάγκη αναδιάρθρωσης και επαναπροσανατολισμού των εκπαιδευτικών και υγειονομικών στρατηγικών και δομών σε τέτοια κατεύθυνση, που θα είναι σαφής η υιοθέτηση θετικών στάσεων ζωής. Ένας τέτοιος εκπαιδευτικός και υγειονομικός προσανατολισμός απαιτεί ανθρώπους με κατάρτιση σε θέματα αγωγής υγείας σε γνωστικό, μεθοδολογικό και αξιολογικό επίπεδο.

Πεποίθησή μας είναι ότι η Αγωγή Υγείας ως προς την *οργάνωσή* της: α) μπορεί να ασκηθεί σε όλες τις μορφές και τα επίπεδα της εκπαίδευσης, β) μπορεί να είναι παράλληλη με την εργασία ήδη εργαζομένων π.χ. εκπαιδευτικών λειτουργών, στελεχών στα επαγγέλματα υγείας, γ) ο ίδιος ο φορέας (σχολική μονάδα, ιατρικό ή νοσηλευτικό κέντρο κ.λπ.) μπορεί να είναι παράλληλα φορέας της επιμόρφωσης σε θέματα υγείας. Επίσης, η Εκπαίδευση για την Υγεία ως προς τη *φιλοσοφία* της: α) στοχεύει στη βελτίωση του εκπαιδευτικού και του υγειονομικού έργου με βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο προσανατολισμό, β) εντάσσεται στην πολιτική ανάπτυξης μιας σχολικής μονάδας, ενός εκπαιδευτικού φορέα, ενός υγειονομικού κέντρου, γ) αφορά στην προσωπική και την επαγγελματική ανάπτυξη εκπαιδευτικών λειτουργών και λειτουργών σε επαγγέλματα υγείας και στην εφαρμογή μιας εθνικής εκπαιδευτικής και υγειονομικής πολιτικής.

Θεωρούμε ότι το «δέον γενέσθαι» μπορεί να συνοψισθεί σε δύο δράσεις συνολικά: α) στη δημιουργία πανελλαδικού δικτύου για την εφαρμογή προγραμμάτων αγωγής υγείας για την εξωτερική υποστήριξη υγειονομικών φορέων και β) στην ενίσχυση της Αγωγής Υγείας σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης. Την ίδια στιγμή καθίσταται απαραίτητο να συνδεθεί η φιλοσοφία της Αγωγής Υγείας με όλο το εύρος της εκπαίδευσης εκπαιδευτικών και επαγγελματιών της υγείας, καθώς και με την ποιότητα της παροχής των υπηρεσιών τους. Και αυτό, διότι είναι σαφές

ότι η αποτελεσματικότητα του έργου τους δεν μπορεί να είναι άσχετη από την ποιότητα της εκπαίδευσής τους.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι σαφής ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση σε επίπεδο έρευνας, διδασκαλίας και κατάρτισης, ανεξάρτητα από επιστημονικό κλάδο και εξειδίκευση. Αυτός ο ρόλος θα συνίσταται στην εδραίωση ενός νέου «modus vivendi», βάσει της φιλοσοφίας, των μεθοδολογικών προσεγγίσεων και των στρατηγικών-τεχνικών που απαιτεί η Αγωγή Υγείας. Ένα τέτοιο modus vivendi θα εμπεριέχει την κατανόηση της ακόλουθης ιδέας και, κατά την κρίση μας, εν δυνάμει συνιστώσας μιας μελλοντικής πολιτικής αλλαγής: Τα μελλοντικά προβλήματα είναι συνδυασμός κοινωνικών, ηθικών, πολιτισμικών και πολιτικών παραμέτρων. Η τεχνική γνώση δεν αρκεί για την επίλυσή τους. Η πρόληψη, η προστασία και η προαγωγή τής υγείας δεν είναι τίποτε άλλο παρά η διασφάλιση μιας καλύτερης ποιότητας ζωής, που σε τελική ανάλυση μεταφράζεται σε ψυχο-συναισθηματική ισορροπία, καλή σωματική κατάσταση και υγιές κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον.

5. Αντί επιλόγου

Στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα, όπου η διακλαδικότητα των επιστημών αποτελεί κυρίαρχο μοχλό ανάπτυξης της γνώσης, η ίδια η διεπιστημονικότητα του γνωστικού αντικειμένου τής Αγωγής Υγείας απαιτεί μία υπέρβαση των επιμέρους γνωστικών πεδίων και κλάδων (προσέγγιση από τις επιστήμες τής υγείας π.χ. ιατρική, νοσηλευτική κ.ά., και προσέγγιση από θεωρητικές επιστήμες, π.χ. παιδαγωγική, ψυχολογία, φιλοσοφία, κοινωνιολογία κ.ά). Κάτι τέτοιο συνηγορεί σαφώς και σε μια συνεργασία Υπουργείων Παιδείας και Υγείας: το Υπουργείο Υγείας υπό το πρίσμα τής δημόσιας υγείας και το Υπουργείο Παιδείας υπό το πρίσμα τής εκπαίδευσης και της ασφάλειας των μαθητών. Στόχος και των δύο θα είναι σαφώς η Πρόληψη και η Προαγωγή τής Υγείας τού νεανικού πληθυσμού και του κοινωνικού συνόλου γενικότερα.

Ωστόσο, η Αγωγή Υγείας δεν μπορεί να θεωρηθεί υπόθεση μόνο του Σχολείου και της Οικογένειας, του Υπουργείου Παιδείας και του Υπουργείου Υγείας. Είναι υπόθεση όλων, κυβερνητικών φορέων και μη. Είναι έργο όλων όσοι

εμπλέκονται στο έργο τής αγωγής των νέων ανθρώπων, στο έργο τής διαπαιδαγώγησης του πολίτη στον 21^ο αιώνα. Είναι έργο συνδεδεμένο με την ανάγκη να μορφώνονται οι αυριανοί πολίτες, ώστε να είναι σε θέση να αποφασίζουν, να επιλέγουν και να υπερασπίζονται τις επιλογές τους και σε τελική ανάλυση να μπορούν ακόμη και να τις αλλάζουν, εάν έτσι κρίνουν (Καλογιαννάκη, 2002, σελ. 346).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γκούβρα, Μ., Κυρίδης, Α., Μαυρικάκη, Ε. (2001). *Αγωγή Υγείας και Σχολείο. Παιδαγωγική και Βιολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: εκδ. Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.
- Dahlgren, G., Whitehead, M. (1992). *Πολιτικές και Στρατηγικές Προώθησης της Ισότητας στην Υγεία*. Γείτονα, Μ. (Επιστημονική Επιμέλεια – Μετάφραση). Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας. Περιφερειακό Γραφείο της Ευρώπης. Κοπεγχάγη. Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Διεύθυνση Αγωγής Υγείας και Πληροφόρησης. Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας.
- Δημολιάτης, Γ. (μετάφραση-επιμέλεια). (2002). *ΥΓΕΙΑ 21. Υγεία για όλους τον 21^ο αιώνα (Το πλαίσιο πολιτικής 'Υγεία Για Όλους' για την Περιοχή Ευρώπης της ΠΟΥ. Ένας ξεκάθαρος χάρτης της πορείας προς τα μπρος)*. Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας. Γραφείο Περιοχής Ευρώπης. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.
- Downie, R. S., Calman, K. C. (1997). *Υγιής σεβασμός. Η ηθική στη φροντίδα υγείας*. Ελληνική Εταιρεία Ιατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας. Αθήνα: ιατρικές εκδόσεις Λίτσας.
- Έκθεση για την Παγκόσμια Υγεία 2001. Ψυχική Υγεία: Νέα Αντίληψη, Νέα Ελπίδα* (2002). Ζαχαριάς, Ευ. (Γενική Επιμέλεια Ελληνικής Έκδοσης, Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας). Πασαντωνόπουλος, Γ. (Μετάφραση). Σκαπινάκης, Π. (Επιστημονική Επιμέλεια). Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας.
- Fortin, J. (1998). Κατάρτιση των εκπαιδευτικών στην πρόληψη των καταστάσεων βίας. Προβληματική. Προτάσεις. Στο ανθολόγιο: Μπεζέ, Λ. (Επιμέλεια). *Βία στο σχολείο... Βία του σχολείου...*(σελ. 93-115). Εργαστήριο Ψυχολογίας του Παιδιού. Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Greenberg, M. R. (1987). *Public Health and the Environment. The United States Experience*. New York. London: The Guilford Press.
- Herbert, M. (1979). *Conduct Disorders of Childhood and Adolescence. A behavioural approach to assessment and treatment: Delinquent Behaviour*. Chichester: J. Wiley & sons.

- Ιωαννίδη, Β. (1998-2000). Αγωγή Υγείας και νεανική παραβατικότητα. Η αγωγή και η προαγωγή της υγείας ως μέσα πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας. *Παρουσία, ΙΓ'-ΙΔ'*, 397-406.
- Ιωαννίδη-Ψυχογιού, Β. (2001). *Ο θεσμός των Αναμορφωτικών Καταστημάτων/ Ίδρυμάτων Αγωγής. Παιδαγωγική θεμελίωση και πράξη*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Καμαρινού, Δ. (2000³). *Βιοματική μάθηση στο σχολείο*. Αθήνα.
- Καλογιαννάκη, Π. (2002). Η διαπαιδαγώγηση του πολίτη στον 21^ο αιώνα: μερικές όψεις και διλήμματα. Στο ανθολόγιο: *Εκπαιδευτική, οικογενειακή και πολιτική ψυχοπαθολογία. Τ. Δ', Διαστάσεις παθολογίας στο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο* (σελ. 337-347). Πολεμικός, Ν., Καϊλα, Μ., Καλαβάσης, Φ. (Επιμέλεια). Αθήνα: εκδ. Ατραπός.
- Κανάκη-Πρωτόπαππα, Σ. (2001). Το φιλοσοφικό υπόβαθρο της διαβίου παιδείας, η αναγκαιότητά της για την αυτοεπιβεβαίωση, αλλά και την επαγγελματική καταξίωση του σύγχρονου ανθρώπου. Στο ανθολόγιο: Χάρης, Κ. Π., Πετρουλάκης, Ν. Β., Νικόδημος, Σ. (Επιμέλεια). *Πρακτικά του Θ' Διεθνούς Παιδαγωγικού Συνεδρίου* (Βόλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας 1999), με θέμα: «Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και διαβίου μάθηση: Διεθνής εμπειρία και ελληνική προοπτική» (σελ. 215-224). Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος. Αθήνα: εκδ. Ατραπός.
- Κουτσελίνη, Αντ. Σ. (1999). *Βασικές αρχές Βιοηθικής, Ιατρικής Δεοντολογίας και Ιατρικής ευθύνης*. Αθήνα: επιστημονικές εκδόσεις «Γρ. Παρισιάνος», Μ. Γρ. Παρισιάνου.
- Μακρής, Χ. (1992). Εκπαίδευση σε θέματα υγείας στις χώρες της Ε.Ο.Κ. *Λόγος και Πράξη, 50*, 23-39.
- Modolo, A. (χ.χ.). Αγωγή Υγείας: Στόχοι και μέθοδοι. Μια συμβολή του Ευρωπαϊκού Γραφείου της Διεθνούς Ένωσης Αγωγής Υγείας (International Union for Health Education). Στο ανθολόγιο: *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου Αγωγής Υγείας. Στόχοι – Περιεχόμενο – Μέθοδοι* (σελ. 14-17). Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, Υπουργείο Νέας Γενιάς και Αθλητισμού.
- Τούντας, Γ. (2001). *Κοινωνία και Υγεία*. Αθήνα: εκδ. Οδυσσέας /Νέα Υγεία.
- Παυλόπουλος, Χ., Τσιάντης, Ι. (Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έκδοσης). (2000). *Αγωγή Υγείας. Ψυχική υγεία – Διαπροσωπικές σχέσεις 11-14 ετών. Τόμος Ι – Εγχειρίδιο για εκπαιδευτικούς*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ. Διεύθυνση Σπουδών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Γραφείο Αγωγής Υγείας. Εθνικό ίδρυμα Νεότητας.
- Πρακτικά από συζήτηση Στρογγυλής Τράπεζας της 7/5/97, με θέμα: «Κατανόηση και αποδοχή των Εφαρμογών της Βιοτεχνολογίας από το κοινό». Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
- Σώκου, Κ. (1994). *Οδηγός αγωγής και προαγωγής της υγείας. Πρότυπο πρόγραμμα «αλκοόλ και ατύχημα»*. Ματσανιώτης, Ν. (Πρόλογος). Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Τριχόπουλος, Δ. (χ.χ.). Κοινωνική και ιατρική σημασία της αγωγής υγείας στους νέους. Στο ανθολόγιο: *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου Αγωγής Υγείας. Στόχοι –*

Περιεχόμενο – Μέθοδοι (σελ. 11-13). Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, Υπουργείο Νέας Γενιάς και Αθλητισμού.

Vold, G. B., Bernard, T. J. (1979²). *Theoretical Criminology*. New York: Oxford University Press.

Weare, K., Gray, G. (2000). *Η προαγωγή της ψυχικής και συναισθηματικής υγείας στο σχολείο. Εγχειρίδιο για εκπαιδευτικούς*. Σώκου, Κ. (Πρόλογος, διασκευή και επιμέλεια έκδοσης, προσαρμογή μετάφρασης). Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας – Γραφείο Ευρώπης. Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού. Τομέας Προαγωγής της Υγείας στα σχολεία. Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα.

Woesler de Panafieu, C. (χ.χ.) Νέες έννοιες στον τομέα της Αγωγής Υγείας. Στο ανθολόγιο: *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου Αγωγής Υγείας. Στόχοι – Περιεχόμενο – Μέθοδοι* (σελ. 198-203). Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, Υπουργείο Νέας Γενιάς και Αθλητισμού.

Abstract

The importance and necessity of Health Education as a political means for the promotion of health is based on the following advantages: 1) It involves the entire population – teachers, students, parents and health professionals. Thus, the school becomes a center where health-related types of attitude are formed, promoting actions beyond those carried out by health services. 2) It helps in realizing that Health Education is an integral part of the development of an educational system, which strengthens its influence on issues regarding the population's health and removes the medical dimension from health itself. 3) It may in fact act as a starting point for reformative intervention on educational and health matters, aiming at the public's participation.

Health Education, therefore, as an innovative educational intervention, but also as a lifelong educational procedure: a) links the personal and professional development of the young individual by acting as a renewing and modernizing factor on a cognitive, emotional, professional and broader social level, b) strengthens the mediating role of the teacher in particular by conveying values and attitudes and promoting abilities of understanding and tolerance, as well as providing orientation to delinquents and c) contributes to educational and social equality and, therefore, to a more democratic organization of our society in educational and health-related matters.